

M
94.463
OSZK

.....

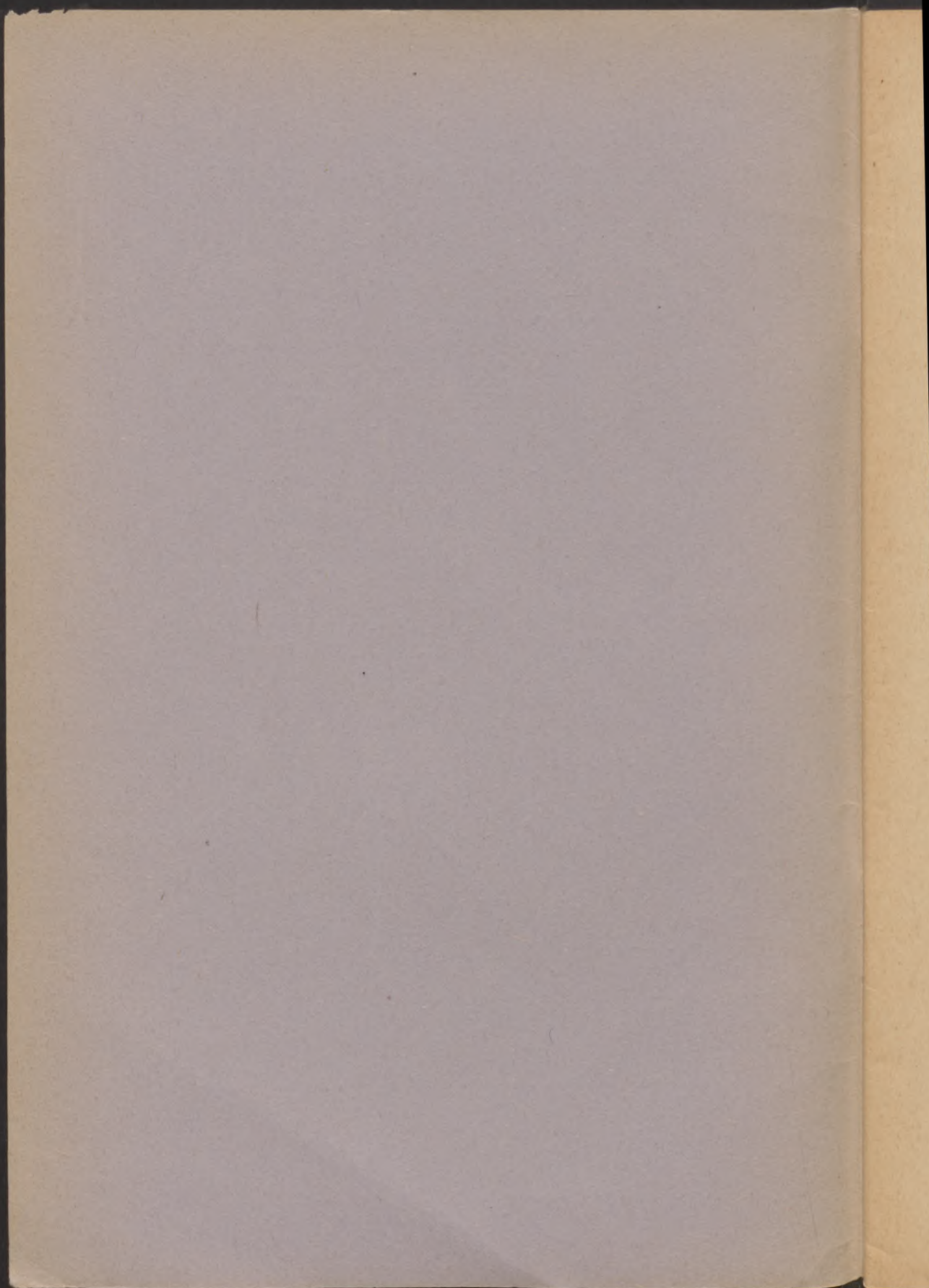
AZ EGYETEMI OKTATÁS ÉS KIVÁLASZTÁS ÉS A TUDOMÁNYOS SEGÉDSZEMÉLYZET KÉRDÉSE

DR. DOMANOVSKY SÁNDOR
1940 MÁJUS 15-IKÉN TARTOTT REKTORI ÜNNEPI BESZÉDE

BUDAPEST, 1940

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

AZ EGYETEMI OKTATÁS
ÉS KIVÁLASZTÁS
ÉS A TUDOMÁNYOS
SEGÉDSZEMÉLYZET
KÉRDÉSE

DR. DOMANOVSKY SÁNDOR
1940 MÁJUS 15-IKÉN TARTOTT REKTORI ÜNNEPI BESZÉDE

BUDAPEST, 1940

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

M 94.463

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

1968/R leltár

Tekintetes Egyetemi Tanács!

Mélyen Tisztelt Ünnepi Közgyűlés!

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr őexcellenciája rövidesen életbe akarja léptetni a felsőoktatás reformját. Ezzel kapcsolatban időszerűnek tartok szóvátenni néhány szervezeti kérdést, így a tudományos succrescentia, az egyetemi tudományos segéd-személyzet és a diplomát nyert ifjúság elhelyezkedésének és megélhetésének kérdését.

Nemrégiben még általános volt a panasz, hogy egészségtelen szellemi túltermelésünk komoly társadalmi bajokkal fenyeget. Egyes pályákon a diplomás emberek olyan torlódása következett be, amely méltán gondolkodóba ejtette a kormányzatot. És ha némely szakokban ennek a bajnak utórezgései még ma is elevenen hatnak, mégis rá kell mutatnom arra az új jelenségre, hogy nemcsak magasabb speciális és tudományos helyek, hanem átlagállások betöltésénél is ma már sokszor ijesztő hiányok mutatkoznak és egyes pályáktól olyan arányú az elfordulás, hogy ezeken rövidesen erős színvonalcsökkenésre és ka-

tasztrófális emberhiányra kell elkészülve lennünk. És ennek okát nem egyedül a visszaütesekben kell keresnünk, hogy a túlsúfolt pályáknak a kenyérkeresők hátatfordítanak, hanem más életjelenségekben is: a képzés, a kiválasztás, az elhelyezkedés és az előmenetel visszásságaiban.

Az egyetemnek, mint a nemzeti vezetőréteg kialakítójának és szűrőjének nem lehet egyedüli feladata, hogy az előírt keretekben az ifjúság képzésével foglalkozzék: rá kell mutatnia arra is, ha valahol a fejlődésben ferde és egészségtelen jelenségek ütnek fel a fejüket.

Mint oktató és nevelő tényező, hivatva van nemcsak a csekélyszámú kiválasztottakat a mai kor magas igényeinek megfelelően képezni, hanem éppen olyan fontos feladata a középosztály és az intelligencia átlagtömegét is hivatásáért lelkesedő, helyét jól megálló, lelkiismeretes és nagy felelősségérzetű, megértő és józanítéletű szakemberekké nevelni.

Ennek a kettős feladatnak megoldása a felsőoktatásnak ma legkényesebb és legnehezebb kérdése. 1936. évi felsőoktatási kongresszusunkon több előadó nagyon élesen világított rá erre a nehézségre és megoldásának lehető módjaira. Különböző oldalakról és különböző vonatkozásokban tették szóvá ezt a kérdést, amelytől egyrészt tudományos életünk, másrésztől egész közigazgatásunk és ezekkel kapcsolatban nemzeti szellemiségünk jövője függ, s amely természetesen egyetemi életünk alakulására is döntő jelentőséggel bír.

Úgy az átlagképzés, mint a tudományos utánpótlás szempontjából ma komoly bajok állanak fenn.

Ami mindenekelőtt az átlagképzést illeti, az egyik szélen az ellen a vélemény ellen kell állást foglalnom, amely szűklátókörű szakképzést követel és azt óhajtaná, hogy a hallgatók jövő hivatásukhoz és munkakörükhöz mértén csak azt tanulják, amire szükségük lesz, és azok szerint a szempontok szerint, amit jövő alkalmazásuk megkövetel. A másik végleten azonban éppen annyira el kell utasítanom azt az álláspontot is, amely olyan nevelési munkát róna az egyetemre, amely felsőoktatási jellegének ellentmond és elsősorban intellektuális munkáját háttérbe szorítaná.

A nevelés az egyetemen elsősorban értelmi tényezőkön kell, hogy nyugodjék. A hallgatónak az előadás értelmi tényezőiből kell levonnia azokat az eredményeket, amelyek erkölcsi felfogását és jellemét alakítják. Ezen túlmenőleg a tanár az egyetemen csak arra a kisszámú tanítványra lehet mélyebb nevelő hatással, akik a rendes tanulmányi kereteket meghaladóan a mélyebb szakképzésben, a tudományos kutatásban vagy a gyakorlati munkában vele közelebbi és szorosabb kapcsolatba kerülnek. Ha ezt a nevelői munkát szélesebb körre akarjuk kiterjeszteni, az csak azon az úton érhető el, hogy a tömeget aránylag kis egységekre bontjuk és ilyen apróbb csoportokban tudományos intézetekben vagy kollégiumokban gondoskodunk szellemi vezetésükről.

Hangsúlyozva azonban az értelmi tényezőknek azt a nagy nevelő erejét, amelyet az ifjúságra különösen a fejlődésnek ezekben az éveiben kifejtethet, el kell utasítanunk azt a felfogást is, amely az egyetemet a szűkkörű szakképzés szolgálatába állítaná.

Azokon a pályákon, amelyeken az egyetemi diplomát szerzett ifjúság elhelyezkedik, a szakembernek ma nemcsak jól begyakorolt sablónmunkát kell végeznie, hanem fel kell vértézve lennie olyan ítélőképességgel, amely kényes helyzetekben is önálló elhatározásra és cselekvésre képesít. Ezt pedig nem várhatjuk az egyoldalú szakképzéstől, hanem csak az általános és a szakbeli elméleti tájékozottságtól. A főiskolai diplomákhoz kötött pályákon ma nem gépies munkateljesítményt vár a társadalom, hanem egész embereket, akik minden emberi értéküket munkakörük szolgálatába tudják állítani.

Ezt a szempontot az egyetemnek sem szabad szem elől tévesztenie és helyrehozhatatlan baj volna, ha az egyetemi vizsgálatok az elméleti alapot elhagynák. Az a vád, amelyet az egyetemmel szemben a gyakorlati élet jelszavával emelnek, hogy a diplomás a gyakorlatban nem használható és alkalmazása után kénytelen munkájába beletanulni, nem helytálló, mert minden, nemcsak gyakorlati, hanem tudományos téren mozgó alkalmazásnak is megvannak különleges helyzetből folyó sajátosságai, amelyek mindíg mások és mások és éppen csak a különleges helyzetbe való beéléssel ismerhetők meg. Az elméleti képzésű általános áttekintésű ember ebbe hamar bele fog tanulni, az egyoldalú szakképzés hasonló alkalmazkodásra legalább is sokkal kevésbé képesít.

A gyengébb átlagembereknek bizonyos gyakorlati főirányokhoz való gyakorlati beiskolázása azonban csak az általánosabb egyetemi képzés alapján lehetséges és tulajdonképpen nem is szorosan vett egyetemi feladat. Leghelyesebb megoldását az angol és a fran-

cia rendszer találta meg, amely a speciális gyakorlati szakképzés megszerzésére külön tanfolyamokat tart fenn s az ilyen szakképzettség megvizsgálását is nem az egyetemre, hanem megfelelő szakbizottságokra bízta, a felső képzést és a gyakorlati szakképesítést tehát egymástól elválasztja, de az utóbbit az elméleti megalapozás feltételéhez köti.

Ez a szétválasztás, illetve az általános képzésnek és a gyakorlati ismeretszerzésnek ez a kombinálása a vizsgák tekintetében is világos helyzetet teremt, mert az egyetemre bízta az általános és a tudományos minősítés feladatát, a gyakorlati képzést azonban a szakbizottság bírálja el.

A mi vizsgarendszerünknek nagy hibája éppen az, hogy ezt a szétválasztást nem tette meg, illetve, ahol megkísérelte, a félúton megállt. Csak az ügyvédi vizsgánál történt meg a teljes szétválasztás. A középiskolai tanárok részére ugyan a bölcsészeti karok mellett külön tanárvizsgáló bizottságokat állítottak föl, de az egyetemi tanulmány elvégzése után beállított gyakorlati évet már nem vették elég komolyan és nem gondoskodtak kellő mértékben olyan lehetőségekről, amelyek az összes jelölteknek módot nyújtanának a szükséges gyakorlat megszerzésére, vagy akár csak alapot annak megítélésére, hogy mennyire termelt rá erre a munkára. Még nagyobb baj, hogy a gyakorlati képesítést nem azok adják meg, akik a jelölt gyakorlati munkáját és képességeit látják és elbírálnak, hanem, hogy a gyakorlati évet megint egy egyetemi jellegű, tisztára elméleti vizsgálat követi, amely ebben az alakjában inkább a gyakorlati év elé kíváncsoznék.

A közigazgatási pályákra ilyen gyakorlati előképzést, tanfolyamot és külön képesítő vizsgát csak újabban vezettek be. Nem csodálható tehát, hogy a közigazgatás különböző ágai részéről a fennállott visszások miatt a múltban sok panasz hangzott el.

Az orvosképzésben is az az eredendő bűn, hogy egyrészt a szakorvosképzés az általános orvosi képzéstől nem volt kellőleg elválasztva, másrészt a magasabb színvonal érdekében a tudományos követelmények túlságosan összekeveredtek az általános képzéssel. Ha az orvosi diploma csak általános orvosi gyakorlatra képesítene, de nem adna látszat szerint doktori gradust — amit tulajdonképpen nem ad, mert hiszen elnyeréséhez a jelöltnek semmiféle tudományos kísérletről sem kell tanúságot tennie — és nem törekednék szakképességeket is ellenőrizni, az egyszerű orvosi diploma megszerzéséhez szükséges vizsgálatok anyagát is le lehetne egyszerűsíteni. A szakorvosképzés új rendje, amely az orvoskari oklevél megszerzése után négy újabb tanulmányi évet állít be a választott speciális szak gyakorlati elsajátítására, s az illető szakban a tudományos elmélyedés lehetőségeit is megteremti, talán megadhatná az átmenetet a különböző szempontok és érdekek kiegyenlítésére és összeegyeztetésére. Ez esetben meg lehetne oldani az elméleti és az általános képzést a ma ráfordított idő fölemelése nélkül, inkább a gyakorlatnak juttatva egy évvel többet. A diploma a gyakorlati képzés után adatnék ki, de a szakorvosok már ezt az időt is részben szakukon tölténék el. A tudományos doktori gradus elnyerése pedig tudományos kutatás (nem kizárólag casuistikus jellegű munka) alapján

a szűkebb szakból és elméleti tárgyakból teendő külön szigorlattal történnék a diploma megszerzése után időkorlátozás nélkül.

A vizsgálatok kérdése azonban alig oldható meg kielégítően másképen, mint ha a különböző színvonalú vizsgák közt a mainál élesebb megkülönböztetést teszünk. Azok a fokozatok, amelyeket a vizsgálatoknál egyetemeink ma alkalmaznak, a kitűnően végzetek és az átcsúszottak közt az elhelyezkedésben és a további boldogulásban különbséget alig vonnak maguk után.

A helyes rendszer az, amely Angliában, Franciaországban és az északi államokban dívik és a rendes vizsgálattal szemben megkülönbözteti a „kitüntetéses“ vizsgálatot, amelynek jóval magasabb kívánalmi külön vannak előírva, de a rendes vizsgával szemben jelentékeny előnyöket is nyújtanak. Ezekre a magasabbigényű vizsgákra a jelöltek külön jelentkeznek és ha sikerrel megállották őket, Franciaországban a megürülő állami állásokra igényjoggal bírnak, másutt legalább a rendes vizsgázókkal szemben külön kategóriába kerülnek és magasabb illetményeket élveznek.

Ennek a rendszernek nagy előnye, hogy az ambíciót sarkalja s a jobb képesítésűek előmenetelét nem teszi függővé a nem-kitüntetéses gyenge vizsgázókétól, sőt sok helyütt őket ezektől nemcsak előmenetelben, hanem címben is megkülönbözteti. Nem nivellál tehát lefelé, — ami a legrosszabb politika, — hanem komoly selectiót végez, amelyet még az is alátámaszt, hogy az alsóbb kategória maga választja ezt a könnyebben elérhető képesítést s a hozzáfűződő

egyszerűbb sorsot. Lényeges alátámasztást nyer még ez a kiválasztás ott, ahol a tanulmány megkezdéséhez viszonyítva, a vizsgák letevése záros időhöz van kötve, mint például Angliában, ami a leggyengébbeknél szokásos vizsgahalasztásoknak és ismétlődő pótvizsgázásoknak eleve útját állja s őket idejében a képességüknek megfelelőbb pályákra tereli.

Hasonló intézkedések életbeléptetése nálunk is sok bajon segítene. Mindenekelőtt a helyes kiválasztást mozdítaná elő. Mert ezen a téren igen nagy bajok vannak. Korábban, amikor nem volt elég diplomás szakember, a diplomaszerezésnek könnyebb módja talán indokolt volt, s az élet mégis elvégzett valamegyes kiválasztást, de amikor a képzés olyan nagy tömegekkel dolgozik, mint manapság, ez az állítólag „természetes kiválasztás“ jogosulatlan előnyöket biztosít a gyenge végzettségűeknek.

Az 1927 : XIII., a külföldi magyar intézetekről és a magyar műveltség célját szolgáló ösztöndíjakról szóló törvénycikk ugyan a tudományos selectió érdekében a 6. § 1. és 2. pontja értelmében legalább azoknak a volt külföldi ösztöndíjasoknak, akik erre a külföldi továbbképzésre „méltóknak bizonyultak“, az állami szolgálatban való alkalmazásnál előnyt biztosított s „az egyetemi tanulmányok befejezését képesítő oklevél megszerzése után ösztöndíj élvezetében töltött“ időt „az állami szolgálatba beszámítandónak“ rendelte.

Azonban ezt az egyetlen lényeges előnyt is, amelyet magasabb képzettségűek részére ez a törvény megadott, a pénzügyi kormányzat téves magyarázat, az „egyenlő elbánás“ jelszavával visszafejleszt-

tette, amikor az ösztöndíjévek beszámítását csak a nyugalmobavonulás időpontjában kívánja vizsgálat tárgyává tenni, amitől csak néhány esetben, egyéni elbírálás alapján volt hajlandó eltérni. Pedig az elv, amelyet erőszakkal hangoztat, kétségtelenül téves. Az 1927 : XIII. t.-c. ugyanis honorálni kívánja azt a gyakran többéves időáldozatot, amelyet az ösztöndíjas magasabb képzésére fordított, tehát az előmenetelben akart neki előnyt biztosítani és nem azt a kétes értékű „előnyt“ megadni, amelyet a pénzügyi kormányzat e cikkelybe belemagyarázott, s amelynek értelmében ez a magasabb képzettségű diplomás gyengébb, sokszor igen gyenge képesítésű évfolyamtársaival szemben néha évekkel lemarad, velük szemben esetleg egész életén át csekélyebb fizetéssel kénytelen szolgálni és pályája végén, ösztöndíjidejének utólagos beszámítása következtében még az utolsó előlépési lehetőségtől is elesik. A törvénybiztosította előny helyett tehát ez a magyarázat valósággal büntetéssel sújtotta azt az erőfeszítést és időáldozatot, amelyet ambiciózus és tehetséges emberek magasabb ismeretek szerzésére fordítottak.

Ennek természetes következménye az lett, hogy az ifjúság érdeklődése a nehéz elhelyezkedési viszonyok közt elfordult a külföldi ösztöndíjaktól és főképp a közgazdasági, műszaki és mezőgazdasági szakokon az érdemes jelentkezők nagyrészt eltűntek, mindenki csak elhelyezkedésre, nem pedig ismereteinek elmélyítésére törekszik.

Ha még az említett törvényes intézkedés érvényesítése is a gyakorlatban akadályokba ütközött, akkor még kevesebb a kilátás, hogy a méltányos kiválasztás-

tás más eszközei érvényesüljenek. A szellemi túltermelés következtében életbeléptetett olyan szokás, amely a diploma megszerzése után bizonyos várakozási időhöz köti az alkalmazást s ez alól a legkitűnőbbeket és magasabb képzettségűeket sem veszi ki, vagy ezeket elhelyezésük érdekében általában csak állásba, de nem a képzettségüknek megfelelő elhelyezkedésbe segíti, sem mozdítja elő a kívánatos selectiót. Sérelem ma már nem annyira a diplomások tömegével szemben áll fenn — ez nagyrészen elhelyezkedett —, hanem inkább a kiválókkal szemben, akik leginkább tarthatnának igényt képzettségüknek megfelelő elhelyezésre és jövőjük biztosítására.

Erésben ma az egyetem szempontjából különösen két pályán: az orvosin és a tanárin, valamint a tudományos állami intézeteknél vannak egyéb okokból fakadó nagy bajok.

Az orvosi szabad pályának számított és ma is az az általános nézet, hogy az orvos üzletszerű foglalkozásával nagy keresettel bír. Kevesen gondolnak arra, hogy a betegsegélyezés világszerte mennyire megváltoztatta ennek a pályának a lehetőségeit és milyen orvosnyomort teremtett. Az orvosi tanulmány aránylag a legköltségesebb és a szükséges gyakorlat megszerzésével a leghosszabb időt veszi igénybe. Az orvos jut legkésőbb keresethez és ha önálló praxist nyit, évekig tart, míg páciensköre kialakul. Viszont ennek a tudománynak az utóbbi időben bekövetkezett rendkívül gyors haladása folytán a gyakorló orvostól páciensei aránylag korán fordulnak el. De az orvosi pályát nem ez rontotta meg, hanem az általános betegsegélyezés, amely a nagy tömegeket

betegsegélyző egyletekbe szervezte meg, úgy, hogy csak kis százalékuk maradt e szervezetek keretein kívül.

Az orvos kapcsolata a beteggel a bizalmon alapult. Külső országokban a kapcsolatnak ez az alapja a szabad orvosválasztás elvének fenntartásával továbbra is fennmaradt. Nálunk azonban, ahol nincs meg a szabad orvosválasztás, az orvosi pálya úgyszólván megszűnt szabad pálya lenni, csak azon kevesek részére maradt az, akik a betegsegélyezésen kívül maradt kisszámú jóbbmódú réteget szolgálják ki. Ennek a kivételes helyzetnek elérésére azonban nagy tekintélyre és hírnévre van szükség. Az orvosok nagy tömege a betegsegélyző egyesületekre szorul, ahol orvosokhoz nem méltó munkát végez, csekély idő alatt nagy tömegekkel kell foglalkoznia és csak felületes vizsgálatra van módja. Így a beteg részéről bizalmat nem várhat, orvoshól adminisztratív alkalmazottá válik. Ha azonban közalkalmazottá fogták be, meg kellene neki adni legalább a közalkalmazotti pályával járó szűkös attributumokat: megfelelő fizetést, előlépést és nyugdíjjogosultságot és a módot, hogy betegeivel rendszeren foglalkozhassék.

Ez az állapot, amely ma az orvosi pályának legnagyobb ferdesége, nem lesz fenntartható. Mentől szélesebb körben terjed el a művelődés, annál nagyobb ellenszenvvel fognak a betegek olyan intézkedések ellen fordulni, amely őket orvosaik megválasztásában korlátozzák.

De az orvosi pályának más bajai is vannak. Elsősorban a képzés krízise: a tanulmányi idő, a gyakorlat, a vizsgarendszer és a tudományos kutatás kér-

dései. Ezekkel kapcsolatosan az utóbbi időben az eszmék lényeges tisztulása következett be. Ezt mindenekelőtt előmozdította az a belátás, hogy a túlzott elspecializálódás helyett az általános tájékozódottságot kell ismét jogaiba visszaiktatni. A tanulmányi rend kérdésében is állást foglaltak az ellen a törekvés ellen, amely az általános orvosi képzésben olyan szakok tanításának is széles teret akar biztosítani, amelyekkel a rendes gyakorló orvos maga soha sem fog foglalkozni: mint a stomatologia, a laringologia, vagy a pszichiatria.

Csak ez a belátás mentheti meg az orvosi pályát már veszélyesen fenyegető elnéptelenedéstől. Nem térhetek itt ki más országok hasonló bajaira, a saját bajainkra kell figyelmünket irányítani. Ma nálunk az orvos, legjobb esetben, ha tanulmányait a tanmenet elgondolása szerint mindig idejében tudja elvégezni, az érettségítől számított hat év alatt végez, amihez hozzá kell adnunk az újabban életbeléptetett két katonai évet, tehát 26 éves korban kaphat diplomát. Ha szakorvosi képesítést akar szerezni, ez újabb négy évet jelent, a szakorvosi képesítést tehát 30 éves korban érheti el. Ezek azonban ritka kivételek. A nagyobb rész ezt az iramot tartani nem tudja, és akár fogyatékos készültséggel megy a vizsgára, akár ennek időpontját tolja ki, ha őszre a vizsgát le nem teszi, az orvosi tanulmány kötött rendjénél fogva egész évet veszít. Két-három éves késedelem ezen az alapon nem ritka, sőt gyakoriak a jóval hosszabbak is, úgyhogy felmerült az a gondolat, hogy aki diplomáját 20 félév alatt nem tudja megszerezni, erről a pályáról elutasíttassék.

Egyetemünkön az 1938/39. tanévben 188 orvost avattak doktorrá, de ezek közül csak 83 volt az 1915-ben és 1914-ben születettek száma, tehát $44\frac{15}{100}$, 1913-as volt 40 ($21\frac{25}{100}$), két-három évi késedelemmel végzett 31 ($16\frac{47}{100}$), további 17 jutott a 27—30 évesekre ($9\frac{03}{100}$) és 17 volt ($9\frac{3}{100}$) a harmincon felüliek száma, köztük egy 40 éves, két 42 és egy 49 éves diplomaszerezővel.

Ezek a körülmények szegték szárnyát annak az iránynak, amely a képzést a tanulmányi idő meghosszabbításával kívánja elmélyíteni. Nagyrészt ugyanez a szempont áll útjában a gyakorlati képzés kiterjesztésének is, bár ezen a téren a tökéletesítés érdekében világszerte követelik a diploma kiadása előtt a nagyobb gyakorlatot.

Helyes megoldásra ezen a ponton is csak az általános gyakorló orvosi, a szakorvosi és a tudományos szempontok szigorú és világos elválasztása vezethet. A páciens nem tudományos igényeket támaszt az orvossal szemben, az egyetem munkája viszont nem szorítkozhatik egyedül a jó orvosok képzésére, hanem a tudomány tudatos előbbreviteléről is gondoskodnia kell. Ezt a szempontot egyelőre elhagyhatjuk, s mint egyetemi feladatra, utóbb térhetünk vissza rá. A népesség nagyobb tömege orvost keres, aki tanáccsal ellátja és apróbb bajait kezeli, nehezebb vagy szakkérdésekben pedig megfelelő szakorvosokhoz utasítja. Ez a szakorvos speciális tudásával némileg nagyobb tekintélynek örvend, de tekintettel szűkebb hatókörére, nem indokolt, hogy éppen nála szerepeljen a gyakorlati képzés az általánosan megkövetelttel szemben még külön is olyan aránytalanul

hosszú idővel. Az általános gyakorló orvosnál ez a gyakorlati áttekintés szempontjából inkább kívánatos. Nála azonban elsősorban belgyógyászati tevékenységről van szó, ami mellett inkább a kisebb közösségekben működés szempontjából van szükség minden esetben különösen szülészi és egyszerűbb műtéti gyakorlatra.

Az elméleti tanulmányi idő meghosszabbítása helyett tehát inkább a gyakorlati időt kellene két évre kiterjeszteni, de olyan módon, hogy viszont a szakorvosi képzés úgy illeszkedjék ehhez, hogy az már ez alatt az idő alatt meginduljon s így a szakorvosi képzés az elméleti tanítás után négy év alatt befejeződjék. Így a gyakorló orvos nagyobb tapasztalattal kerülne az életbe s a szakorvos sem panaszkodhatnék kórházi gyakorlatának túlságos elhúzódásáért. A diploma megszerzése utáni időre méltányos volna a szakorvost díjazásban is, vagy legalább ösztöndíjban részesíteni.

Ez kiegyensúlyozottabb rendet teremtené az elmélet és a gyakorlat, a gyakorló és a szakorvosi képzés között. Ehhez természetesen a vizsgáztatásnak nem annyira rendjében, mint inkább szempontjaiban és anyagában is alkalmazkodnia kellene. Az előszigorlatnak, az első és második szigorlatnak szigorúan a gyakorló orvos szempontjaihoz kellene alkalmazkodnia, ennek érdekében jó elméleti készültséget követelnie, anélkül, hogy akár a szakorvosi szempontok, akár a részlettudás túlságosan előtérbe nyomulna. A második szigorlat pedig, amely a leglőbb nehézséget okozza a tanulmányi menet betartásában,

a jobb előkészülés érdekében a III. év végéről a IV. évre maradhatna.

A szigorlatokon nem követelhető a szigorlótól, hogy a tudományban, annak minden ágában és részletében verzátus legyen. A tudóssá fejlődés az általános tájékozottságból csak fokozatosan és idővel mehet végbe. A szigorlat anyaga tehát úgy volna körülírandó, hogy a jelölt biztosan áttekintse tárgyát és minden vonatkozásban képes legyen a helyes ítéletre. Ezzel remélhető volna, hogy a tanulmány idejének nem-kívánatos elhúzódása legalább is jelentékenyen csökkenne s a főképp vidékre kerülő gyakorló orvosok színvonalában emelkedés következne be. A tudományos szempontok csak a szakorvosképzéssel kapcsolatban lépnének előtérbe és az egyetemi segédszemélyzet kérdésével kapcsolatban volnának megoldandók.

A kiegyenlítés ilyen módjával remélhetőleg megszűnnék az az idegenkedés is az orvosi pályától, amely, ha tovább tart, orvosszükséget okozhat. Erészben legyen szabad csak arra utalnom, hogy 1928/29-ben egyetemünk még 308 orvosdoktort avatott, tíz évvel később, a múlt tanulmányi évben már csak 188-at, és hogy az 1934/35 óta eltelt öt esztendőben az első évfolyamra iktatott elsőéves orvostanhallgatók legmagasabb száma 167 volt (1936/37-ben csak 138!), világosan dokumentálva, hogy ennek a pályának vonzóereje a tanulmány, a szigorlati rend és az elhelyezkedés és boldogulás mostoha körülményei közt mennyire visszaesett.

A másik pálya, amelytől hasonló feltűnő elfordulás tapasztalható, a tanári. Mennyiségileg itt nem

olyan veszedelmes a helyzet, mint az orvosoknál, de annál veszedelmesebb minőségileg. A középosztály ma már csak leányait adja erre a tanulmányra. A honoratior-osztályból kikerülő férfitanárjelölt ma fehér holló. A hallgatók nagy többsége ascendens törekvésű alsóbb osztályokból kerül ki. Ez kétségtelenül sok tehetséget vet fel és ebből a szempontból öröndetes; a baj azonban az, hogy a nagy tömeg emelkedési lehetőségeit főképp azért látja a tanári pályán, mert ez a legolcsóbb tanulmány, amelynek elvégzése után a diplomás öreg kartásaival egyenlő hatáskörbe jut. Ez sodor a bölcsészeti karokra sok sem intelligencia, sem nevelés szempontjából meg nem felelő jelöltet, akikre nyugodt lelkiismerettel az új nemzedék nevelése alig bízható. A tanári pályának tehát vissza kell hódítani a középosztály fiait, akik lelkület és értelem dolgában erre legalkalmasabbak.

Ez a középiskolai tanár mai anyagi helyzetében és előhaladási lehetősége mellett azonban egyáltalán nem remélhető. A középiskolai tanárságot az utolsó negyven évben kormányzat és törvényhozás példátlanul elhanyagolta és más közalkalmazotti ágakkal szemben mélyen degradálta.

A századfordulón a középiskolai tanárt szakvizsgája után kiküldték helyettes tanárnak. Gyakorlóévet valamely erre a célra rendszeresített gyakorlóiskolánál még nem kívántak, ehhez csak néhány kiváltságos jutott hozzá, aki gyakorlóévére külön ösztöndíjat kapott. Egy-két helyettes tanári év után — ha az illető közben megszerezte a diplomát — ki-nevezték a IX. fizetési osztály második fokozatába és

ha tanár maradt, a VII. fizetési osztály első fokáig emelkedett, de lassú haladását némileg kiegyensúlyozta öt 200 K-ás ötödéves korpótléka, amelyhez automaticæ jutott hozzá. A teljes nyugdíjigényt 30 évi szolgálattal nyerte el.

Abban az időben Beöthy Zsolt, majd Négyessy László vezetésével nagy mozgalmak voltak, hogy ezen a helyzeten javítsanak és a tanárt hivatásához illő megbecsüléshez juttassák. Két pontban sikerült is eredményt elérni: a vallás- és közoktatásügyi miniszter elismerte, hogy azoknak, akik a szokottnál hosszabb ideig voltak helyettes tanárok, helyettesi éveiket az $\frac{n-1}{2}$ formula szerint fogják beszámítani, vagyis a szabályos egy éven felül eltöltött helyettesi időt felerészben beszámítják. Megígérte azt is, hogy a tanárokat a IX., VIII. és VII. fizetési osztályokban egyforma arányokban fogják elosztani.

Még 1904-ben azonban megkezdődött a tanárookra vonatkozó különleges rendelkezések megszüntetése azzal, hogy a rendes tanárokat már nem a IX. fizetési osztály 2, hanem 3-ik fokába nevezték ki. 1912-ben, amikor a köztisztviselők szolgálati idejét 40 évről 35-re szállították le, a tanárokat 30-ról 35-re emelték fel, ami nem annyira az ő érdekeiket érintette, mint inkább az iskoláét, amelynek azóta — minthogy ez a pálya gyorsabban őrli az embereket — több elhasznált erővel kell számolnia. Nagyon nagy csapás volt azonban a középiskolai tanárokra, hogy a Károlyi-kormány statusrendezéséből egyedül ők maradtak ki s ezt a lemaradásukat a mostoha viszonyok közt azóta sem sikerült helyrehozniok. És

betetözte a tanárságnak ezt a lezuhanását az 1923. évi 6000. M. E. rendelet, amely megvonta tőlük a korpótlékokat, amelyek pedig fizetésük integráns részei voltak. Ez annál szomorúbb volt, mert éppen a korpótlék volt az az ok, amely miatt a felsőbb fizetési osztályokat nem nyitották meg előttük, vagy legalább is csak igen kis százalékban engedték őket oda. Az ellenszolgáltatás, hogy a VI. és V. fizetési osztályt is megnyitották előttük, nem jelentett komoly nyereséget. 1924-ben ugyan 13 tanárt kineveztek az V. fizetési osztályba, de már 1927-ben csak egy V. fizetési osztályú tanár volt a statusukban, ez is a műegyetemen teljesített szolgálatot. Akkor e két, felső fizetési osztályra 6⁰/₀-uk esett, ma bizonyára ennél is kevesebb, de minthogy rangsor már évek óta nem jelent meg, egy 1938-ban készült összeállításra kell támaszkodnom, amely szerint akkor erre a két osztályra összesen csak 3⁰/₀ esett: főigazgatók és igazgatók.

Ilyen sorozatos jogfosztás és degradálás érte a középiskolai tanárságot éppen azokban az évtizedekben, amikor a többi köztisztviselői kategóriák szolgálati idejük leszállításával és egyéb kedvezések elérésével anyagi helyzetüket fokenként megjavították. Így állott elő az a helyzet, hogy az egyetemi végzettséggel bíró tisztviselők közül a középiskolai tanárok kerültek a legmostohább elbánás alá.

De még inkább kiélezte ezt a helyzetet az utolsó évtizedben bekövetkezett szellemi túlprodukció, amiben nem kis része van annak, hogy vizsgarendszerünk nem végzi el a kívánatos szűrést és bizonyos kínlódás után mindazokat képesíti, akikben meg-

van — nem a kellő tudás és képesség, hanem a makacs kitartás.

Az utolsó években a tanár szolgálata havi 75 pengő karitatívnak tekintett állástalan diplomási illetménnyel indult, amelyből a családjától elszakított jelölt természetesen nem tudott megélni, úgy hogy jövőjét volt kénytelen adósságokkal megterhelni. Míg innen rendes tanári állásba került, 7—8 év is eltelt, átlagban annyi, mint amit a bírói pályára lépő jogász — ha a követelményeknek megfelel — a bírói képesítés előtt, mint gyakornok, jegyző és titkár szokott eltölteni. Csakhogy a bíró kezdő fizetése havi 348 P és 45 P bírói képesítési pótlék, a tanáré mindössze 182 P, tehát a bíróiénak felét sem éri el egészen s a bíró a megelőző fokozatokban is X. (gyakornok), IX. (jegyző), illetve VIII. osztályú (titkár) illetményeket élvez, tehát már mint gyakornoknak csak havi 22 P-vel van kevesebbje, mint a tanárnak, amikor rendessé kinevezik és ebben az előszolgálatban a VIII. fizetési osztály 1. fokozatáig emelkedhetik, amelyet a tanár átlagban a rendes tanári kinevezéstől számított 13. évében nyer el. A mai fiatalabb tanári nemzedéknél ez már 18—20 évi szolgálatot jelent a bírónak többnyire csak 7—8 évi szolgálattal szemben, tehát 12 évi lemaradást. Ez annál kivívóbb, mert a bírósági gyakornok vagy jegyző korántsem végzi azt a munkát és nem visel olyan felelősséget, mint a kezdő középiskolai tanár, akinek munkája idősebb kartársaiéval a szolgálat első napjától kezdve, még ha állástalan diplomási minőségben van is alkalmazva, mindenben azonos. Ki akar-nám azonban még emelni azt, hogy a kezdő bírói

fizetést csak havi 3 pengővel haladja meg a VI. fizetési osztály 3. fokozatának megfelelő igazgatói illetmény. Ezt a fokot a tanár rendszeren csak akkor éri el, ha igazgatói rangba jut.

Negyven évvel ezelőtt a tanárság még tartotta színvonalát, főkép a bíróhoz és a katonatiszthez viszonyítva. Ez utóbbihoz képest látszólag nem is süllyedt le. A középiskolai rendes tanárok ma is — néhány kivételtől eltekintve — a IX., VIII. és VII. fizetési osztályba tartoznak és ezekben a főhadnagy, a százados és az őrnagy rangjának megfelelően helyezkednek el. Illetmény tekintetében azonban nagy az eltérés. Míg a rendes tanár a IX. fizetési osztályban 182 P-vel kezd, a főhadnagy kezdő illetménye ugyanott 171 P és 98 P 50 fillér pótlék, vagyis összesen 269 P 50 fillér, a VII. fizetési osztály 1. fokozatában pedig a tanár 360 P-t kap, az őrnagy 333 P-t és 144 P pótlékot, vagyis 477 P-t.

De a fokozatok pusztá párhuzambaállításánál nem tűnik ki az, hogy az előhaladás különösen az életkorhoz viszonyítva mennyire elütő, természetesen a tanár kárára. A katonatisztek ugyan nagyon különbözően haladnak előre, de akik a csapatszolgálatban beválnak, gyorsan lépnek elő. A tanár a mai új rend szerint 27 évvel éri el a helyettes tanárságot, amikor a hadnagy már 4. vagy 5. éve szolgál 162 P 50 f fizetéssel és 79 P pótlékkal, tehát olyan illetménnyel, melyet a tanár csak rendes tanári szolgálatának tizedik évében, vagyis 12 évvel később ér el. Ennél is fontosabb, hogy a katonai pályán a gyorsabb emelkedés csak az őrnagyi ranggal kezdődik, míg a tanáré itt rendszeren bezárul.

Mindazoknál a szakoknál ugyanis, amelyek bölcsészeti tanulmányokhoz vannak kötve, a baj az, hogy a szolgálat tulajdonképeni elismert megkezdése elé olyan újabb fokozatokat illesztettek be, amelyek a korábbi törvényes gyakorlattól eltértek és a szerzett jogot sértették. Ilyen volt a tanárságnál az az 1904. évi intézkedés, amely egy fizetési fokkal visszavetette őket, azután, hogy a gyakorlati év kötelezővé tételekor a helyettesi évet, amely tulajdonképen a gyakorlat kedvéért volt beállítva, továbbra is fenntartották, sőt az új szükségleteket helyettesekkel látták el, ami a helyettesstanári szolgálat meghosszabbodásával járt. Katasztrófálissá lett ez a gyakorlat, amikor a háború utáni pénzügyi megszorításokkal egybeesett az intellektuális túltermelés. A helyettes tanárság elé akkor került külön fokozatként az óradíjas helyettes tanárság, majd az állástalan diplomási alkalmazás, sőt az a divat, hogy csak azokat alkalmazták, akiknek diplomája már legalább 2—3 éves volt.

Hóman miniszter úrnak az érdeme, hogy megkezdte ennek a méltatlan rendszernek a visszafejlesztését tömeges rendes és helyettesstanári kinevezésekkel. De ha ezzel az óraadó helyettes és azt megelőző és rokon kategóriák jórészt el is tűntek, az 1939/40. évi költségvetés még mindig 116 segélydíjas tanárt mutat ki 256 helyettes tanár mellett, tehát 372 ilyen előszolgálatos tanerőt 1078 rendes tanárral (a testnevelési tanárokat is beleszámítva) szemben, azaz a gimnáziumok tanszemélyzetének 34·50⁰/₀-a 1939. július 1-én ilyen erőkből állott, akiket más szakok kezdőivel szemben nem is tekinte-

nek még tisztviselőnek, amiért bizonyos kedvezményektől is elesnek.

A tanárok ugyanis 1927-ben seniumos előléptelési rendszert vívtak ki, amely a rendes tanári kinevezéstől automatikus előléptetést biztosít nekik. Vívmánynak azonban ez csak akkor volna nevezhető, ha a helyettes rendes tanári kinevezéshez is hasonlóan automaticæ jutna és a helyettség előtt minden más előszolgálat megszűnnék. Mert a hosszú előszolgálat hátrányait a tanár a seniumos rendszer mellett élete végéig sínyli s aki 10 évet szolgált rendes tanári kinevezése előtt, a VI. fizetési osztályba sohasem is juthat be. Ez a mostoha sors természetesen elriasztóan hat s újabban már Eötvös-kolegisták is meggondolják, kitegyék-e magukat sok és erős munka után a nyomorgásnak és tanulmányukat megszakítva, más pályára menekülnek át.

A tanároknak ehhez a rossz sorsához igazodott a tudományos intézetek tisztviselőinek helyzete is. Ez intézetek nagyrésze ma a Magyar Nemzeti Múzeum szervezetébe tartozik. Az 1922 : XIX. t.-c. 22. §-a itt a tudományos személyzetre kimondta, hogy szolgálatát a VIII. fizetési osztályban kezdi. A takarékosági évek szűkös viszonyai közt azonban ez intézmények, hogy az arravaló jelölteket maguknak megszerezhessék, a tudományos segédszemélyzet IX. vagy X. fizetési osztályába vették fel őket, aminek következményeként ma már a tudományos személyzet is rendszeren a XI. fizetési osztályba kap gyakornoki kinevezést, sőt ezt megelőzőleg itt is meghonosodott az ádobos alkalmazás, majd ennek meghosszabbítására a gyakornoksággal egyenértékű fő-

iskolai képzettségű gyakornokság, amely a jelöltet továbbra is státuson kívül hagyja, jövőjét illető teljes bizonytalanságban.

Így ma a Magyar Nemzeti Múzeum kinevezett tudományos személyzetének kerek $30\frac{0}{0}$ -a van a VIII. fizetési osztálynál alacsonyabb fokon, nem is említve a státusba nem sorolt főiskolai képesítésű gyakornokokat és főképp az állástalan diplomásokat. Ez utóbbiak csak negyedik szolgálati évükben érik el a havi 140 P illetményt, amely még mindig alacsonyabb annál a minimális illetménynél, amelyet az iparügyi miniszter a főiskolai végzettségű és ennek megfelelő munkakörben működő magánalkalmazottak részére szolgálatuk első pillanatától megállapított. Ezek t. i. az első évben havi 150 P-t, a második és harmadik évben 170 P-t s a harmadik év után legkevesebb 200 P-t kapnak, tehát a negyedik évben is kerek 60 P-vel többet, mint állástalan diplomás évfolyamtársaik. Természetes, hogy ennek következtében a tudományos intézetekhez tíz év előtt a X. fizetési osztályba kinevezettek éppen csak most érik el a VIII. fizetési osztályt, amelyben az 1922-i törvény elgondolása szerint eredetileg kezdeniök kellett volna, s ez az előhaladás az utolsó években bekerülteknél még jelentékenyen rosszabbul fog alakulni.

Az ő esetükben pedig a tudományos kiválasztás szempontja is belejátszik a megítélésbe. Nagyrészt olyanokról van szó, akik hazai és külföldi intézetekben a tudományos szükséglet követelményeihez mért speciális képzésben részesültek, akiknél tehát közérdek volna, hogy ennek a speciális tanulmánynak

megfelelő elhelyezést kapjanak és előhaladásukban is tekintetbe vegyék képességeiket. Ez persze nehéz olyan viszonyok közt, amikor az intézetek legszűkebbre szabott igényei sem vehetők figyelembe és a múzeumokban és a könyvtárakban a konzerválásra és az anyag használhatóságát biztosító rendezés munkájára sincs elég munkaerő.

Egyetemünk 300 éves jubileuma alkalmából megkapta a csillagvizsgáló és a földrengési intézeteket, de az előbbinek mindössze három (igazgatója a VII. fiz. osztályban), az utóbbinak két (igazgatója a VIII. fiz. osztályban) kinevezett tisztviselője van, a többi speciális képzésük és tudományos eredményeik dacára ideiglenes, nem kinevezett alkalmazott, akik, ha elúnják a hosszú kínlódást, egyszerűen otthagyják a helyüket és a szakértő jelöltek képzése újra kezdhető. A csillagvizsgálónál a kinevezett 3 tisztviselőn kívül még két főiskolai képesítésű gyakorlók működik, az egyik 35 éves önállóan kutató tudós, havi 126 P 50 f fizetéssel. A földrengési observatoriumot pedig most hagyta el közel 6 évi állástalan diplomási és főiskolai képesítésű gyakorlók működés után egy kitűnő sub auspiciis gubernatoris doktor alkalmazottja.

Ezt kétségtelenül rendkívüli idők mostohasága okozta, de nem lehet, hogy azok a kiváló munkaerők, amelyek a balsors csapásai miatt saját hibájukon kívül kerültek ilyen hátrányos helyzetbe, ennek következményeit egész életükön át viseljék. A speciális meghosszabbított tanulmány és a meg nem felelő alkalmazás idejének méltányos beszámítása további előmenetelüknél nem maradhat el.

Ez már az egyetemi tudósképzés kérdéséhez tartozik. Itt különbséget kell tennünk a gyakorlati és a kizárólag elméleti szakok közt. Aki orvosi studiiumai folyamán a kórbonctani studium iránt kezdetől fogva részletekre irányuló érdeklődéssel viseltetik, aki a bölcsészeti karon pl. turkológiai tanulmányra adja magát, az első pillanattól belekerül a tudósképzésbe. A leggyakorlatibb studiumnál, az orvosinál, mégis ez a tudományos orientálódás alig kezdődhetik az elméleti képzés befejezése előtt és nagyrészt csak a szakorvosi képzés idején indul meg. A jogi és bölcsészeti fakultásokon megindulhat már korábban, az utolsó két évben. Kivételes tehetségek már akkor önálló, szép eredményeket mutathatnak föl. A tudósképzés súlya mégis inkább a tulajdonképeni egyetemi tanulmány befejezése utáni időre esik.

A tudomány mai színvonalán s a mai egyetemi tömegtanítás mellett a megoldást csak ebben az irányban lehet keresni. A tanár nem végezhet mindent maga: tömegtanítást, vizsgáztatást, az érintkezést a haladottabbakkal és a tudósképzést. Bármilyen differenciálódás is következze be a tanszékekben, a szervezet továbbfejlesztésének és különösen a tudósképzésnek ügye szorosan kapcsolódik az intézetekhez és a segédszemélyzethez. A segédszemélyzetnek kell a tanár vállairól levennie azt a terhet, amely tömegoktatói és tudósképző kettős feladatában akadályozhatná, de ugyanakkor ez a segédszemélyzeti alkalmazás, mint a továbbképzés módja is a tudósképzésnek legjelentékenyebb tényezője.

Éppen ennek az alkalmazásában és kifejlesztésében még igen nagyok a hiányok. A segédszemélyzet jelentőségét a kormányzat eddig jórészt csak a gyakorlati jellegű szakoknál, egyetemünkön az orvoskaron (ott az elméleti intézeteknél is) és a bölcsészeti kar természettudományi részén oldotta meg. Ez az oka, hogy míg a műegyetemen az 1939/40. évi költségvetés adatai szerint 95 tanszék mellett 200 ilyen segéderő van alkalmazva, a Pázmány-egyetemre 103 tanszék mellett csak 154 jut, a különleges kategóriákat nem is számítva. Ez az ellentét még kirivóbb lesz, ha figyelembe vesszük, hogy a középső kategóriában, a tanársegédeknel a két intézmény közt alig van különbség (a műegyetemnél 95, egyetemünkön 84), de az egyetemi segédszemélyzetnek majdnem egyharmada (45) az alsó, gyakornoki csoportra esik (amelyből csak 14 jut a műegyetemre), míg a felső fokozatokban a műegyetemnek 88, az egyetemnek csak 23 alkalmazottja van (inté-VIII. fiz. oszt. adjunctus 59—16), ámbár az állandóbb jellegű adjunctusra leginkább a klinikákon dóbb jellegű adjunctusra leginkább a klinikákon van szükség. Ezt a párhuzamot természetesen nem azért emelem ki, mintha a műegyetemnek ezt a segédszemélyzetét mértéken fölülinek, vagy akár elégségesnek tartanám, hanem hogy a szellemi és elméleti szakok mostoha helyzetét megvilágítsam.

A jogi karon és a bölcsészeti kar szellemtudományi tanszékei mellett csak az állástalan diplomások alkalmazásával sikerült ilyeneknek beosztását egyes tanszékek és intézetek mellé elérni. Csak ez tette lehetővé a bölcsészeti kar szellemtudományi

intézeteiben azoknak rendes gondozását, — mert addig csak önkéntesen, minden ellenszolgálat nélkül vállalkozó hallgatókat lehetett erre a célra fölhasználni, és ez tette lehetővé a prozemináriumi bevezető képzés meghonosítását. De máris érezzük, hogy az állástalan diplomási intézmény visszafejlesztésével, — amelynek megszüntetését különben csak helyeselhetjük, — a szellemtudományi szakok intézeteit és részben a prozemináriumi oktatást is veszedelem fenyegeti.

Mindenekelőtt legyen szabad tehát azt hangoztatnom, hogy a szellemtudománynak és az elméletnek éppúgy szüksége van intézeti, illetve tanszéki segéd-személyzetre, mint a gyakorlati szakoknak. A különbség a két csoport közt nem az, hogy az egyiknél kell segéd-személyzet, a másiknál fölösleges, hanem hogy a gyakorlati szakok fokozottabb és differenciáltabb követelményekkel lépnek föl, míg a szellemtudományok terén ez a szükséglet szűkebb keretek közt, egyszerűbben oldható meg. Semmi kétség sem lehet abban, hogy meg is kell oldani, hogy minden tanszéknek, illetve intézetnek szüksége van segéd-személyzetre, amelyet a világszerte gyakorlatban levő egyetemi szokás szerint az illető tanár tudományos pályára törekvő és erre alkalmas tanítványai közül választ ki az egyetem.

Ha az egyetemi oktatás egészséges továbbfejlődését kívánjuk, mindenekelőtt véget kell vetni annak a felfogásnak, hogy a diák egy tanár többé-kevésbbé — ha nem is megcsontosodott —, de korlátozott kérdésanyagára készüljön s azt higgye, hogy annak elsajátításával már komoly szakemberré lett. A kö-

zépiskolás tanulással szemben kérlelhetetlenül meg kell követelni az alapismeretek tökéletes megszerzését, az általános tájékozottságot és a behatolást az illető tudományszak módszerébe. Ezek és különösen az utolsó nélkül nincs eleven tudás, amely a ma oly rohamos haladással lépést tudjon tartani és tudásanyagát időről-időre külön tanfolyamok nélkül is megfelelően képes legyen átállítani. Azokat tehát, akik ezt csak a szükséges legminimálisabb keretek közt hajlandók vagy képesek megtenni, a kitüntetéses vizsga kiválasztásával eleve a szerényebb igényű pályákra kell utalni. Ez volna a kiválasztás első alapja, amelyet azután követne a magasabbrendű, tudományos kiválasztás.

Nem vagyok barátja annak az eljárásnak, ahogy Angliában a passman-ekkel bánnak, hogy egyetemi jellegű előadáshoz alig jutnak. Erre a típusra mi nem is hivatkozhatunk, mert a passman csak bizonyos értelmi nevelést kap, de nem képesítést, már pedig a mi viszonyaink közt mindenki diplomát keres az egyetemen. A diplomásokra pedig mégis csak fontos, hogy még szerényebb igényeik mellett is a magasabb színvonallal is megismerkedjenek és egy-egy nagyobb hatású professzor környezetében valamilyen lendületet kapjanak, amely különben valószínűleg elmaradna.

Mindazonáltal a tanártól azt a sokirányú tevékenységet megkívánni, amely a közepes tömeget az alapismeretekbe bevezeti, az általános áttekintést megadja, a részletek subtilisabb tárgyalásával a tudás elmélyítésére vezet és végre a tudósképzést is irányítja, teljes lehetetlenség. A nyugati államok

rendszerében ezen a követelményen már túlemelkedtek és a tanárt a tanszéki vagy intézeti személyzet sokszor bonyolult szervezetével egészítették ki. A mi viszonyaink közt nem léphetünk föl túlzott követelésekkel, de a minimumot — hogy el ne maradjunk — mégis kívánnunk kell; nemcsak a segédszemélyzet kiegészítését ott, ahol már megvan, de hiányai mutatkoznak, — hanem elsősorban ott, ahol még nincs meg, vagy nagyon is embrionális állapotban van, a szellemtudományok terén, a jogi és a bölcsészeti fakultásokon.

Ez az egész segédszemélyzeti kérdés azonban nálunk két nagy bajban szenved: hogy az illetmények elégtelenek és hogy teljesen megoldatlan a segédszemélyzetnek további szolgálata, amikor az egyetem kötelékeiből kilép. Ennek a két kérdésnek orvoslása nélkül pedig az egész intézmény suta marad és feladatának nem felelhet meg. 1936. évi felsőoktatási kongresszusunkon már elmondottam véleményemet az intézeti és szemináriumi oktatásról és a segédszemélyzetről, e tekintetben tehát ismétlésekbe bocsátkozni nem szeretnék. Csak azt akarom kiemelni, hogy a segédszemélyzet alkalmazásában élesen el kell választani egymástól egyrészről az állandóbb jellegű adjuncturát és az efölött az újabb időben főképen a műegyetemen divatba jött intézeti tanárságot, másrésről a tanársegédi és gyakorlati kategóriát.

Az utóbbiaknál a tudományos kiválasztás szempontjai az irányadók s a cél, hogy a tudományos ambíciójú tehetségeknek mód nyujtassék arra, hogy az egyetemi képzés segédszerepeiben magukat az

egyetemi oktatás módszereibe belegyakorolják és emellett önálló tudományos kutatásaikat megfelelően felszerelt intézetekben folytathassák. Kezelik tehát az intézetek anyagát, a hallgatókat azok használatába munkájuknak megfelelően bevezetik, a segéd-eszközöket velük rendszeresen megismertetik, esetleg bizonyos bevezető előadásokat is tartanak.

Az adjunctusnál és az intézeti tanárnál ezzel szemben intézeti érdekek a döntők, az adjunctus a tanár helyettese, az intézet adminisztratív vezetője. Ezért az adjunctusokat nem lehet úgy váltogatni, mint a tanársegédeket, mert a vezetés egyenletes, nyugodt menete érdekében fontos az állandóság. Az intézeti tanár pedig mintegy a studium egy mellékágát látja el, amellyel a tanár nem foglalkozhatik megfelelő módon. Az ő esete is tehát az adjunctuséval együtt bírálendő el.

A két kategória nem helyezkedik úgy egymás fölé, hogy az alsóbbak a felsőbbekben természetes előmenetelt találnának. A gyakornokot és a tanársegédet két évre szokás választani; mint gyakornok, majd mint tanársegéd csak kivételesen számíthat megbízatásának harmadszori megújítására. Ebben a segédszolgálatban tehát legfőljebb 8—10 évet tölt el. De ez a szolgálat ideiglenes jellegű, nyugdíjigényt nem biztosít, sőt a mai gyakorlat szerint éppen ezek az egyetemi élet szempontjából nem közömbös erők, a tudományos utánpótlásnak ezek a reményei, ha az egyetemről kiválnak, egészen lehetetlen helyzetbe kerülnek. Úgy kezelik őket, mint kezdőket, akárcsak akkor szereztek volna diplomát. Minden státus csak a legvégére akarja őket beereszteni. Ma-

gasabb képzettségük és tudásuk, ahelyett, hogy elismerést és előnyt nyújtana nekik, csak kárukra válik. A lefelé nivelláló törekvés derékbatőri pályájukat és sokszor nagy értékeket semmisít meg. Hiszen sok köztük az olyan ember, aki tanszéket érdemelne s attól csak azért esik el, mert szerencsétlenségére nincs a kellő időben üresedés. Így aztán gyengén végzett évfolyamtársaikkal szemben évekkel elmaradnak, ami megalázó és fölötte elkeserítő.

Csak egy esetet akarnék említeni, nem is egyetemünk, hanem a műegyetem köréből, mert a gyakorlati pályán a helyzet visszássága talán még kiütközőbb. Egy erdőmérnökről és műszaki doktorról van szó, aki anyagvizsgálattal, rostkutatással foglalkozott és ámbár állami ösztöndíjjal két és fél évig dolgozott Franciaországban, 12 évi fizetéstelen tanársegédi alkalmazás után — mert állást kapni nem tudott — argentinai meghívásra elhagyta hazáját, hogy a Celulosa Argentina rosariói rostkutató-laboratóriumát szervezze meg.

Ez az állapot így nem maradhat. Ilyen erőpocséklást egy kis nemzet, amelynek nincs elvesztegethető szellemi fölöslege, nem engedhet meg magának. A kalkuláción felül itt a mélyebb belátásnak is érvényesülni kell és diadalra kell vinnie a komoly nemzeti érdeket holmi szűkkeblű takarékoskodási szempontokkal és a rangsori „egyenlő elbánás“ hamis elvével szemben. Mert itt koránt sincs szó olyan összegekről, amelyek az államháztartás egyensúlyát veszélyeztetnék, vagy olyan sérelemről, amely a közepes színvonalú pályatársak méltányos érdekeit érintené.

A kormányzat és a törvényhozás feladata, hogyan akar ezen a bajon segíteni. A mai rangsorpolitika maradéktalan fenntartásával ez alig lesz lehetséges. Könnyebben volna talán megoldható egy automatikus előlépési rendszerrel, amelyben a kiemelkedőkre a soronkívüli előléptetés lehetősége, különösen meghatározott munkakörök betöltésével kapcsolatban mégis érvényesülne, anélkül, hogy a tömeg előhaladását akadályozná. Lehetséges volna a rangsor bifurkálásával is, különösen, ha a kétféle vizsga elfogadtatnék s ennek megfelelően a kitüntetéssel képesítettek részére külön rangsor állíttatnék föl, lehetőleg megkülönböztető címekkel, amelyen belül a külföldi tanulmányok és az egyetemi segédszolgálat évei a belépéskor a fizetésbe beszámíttatnának.

Az ilyen rendezés azért is kívánatos volna, mert a modern élet minduntalan felmerülő új követelése, egyes intézményeknél új munkakörök létesítését kívánják meg megfelelő szakemberek alkalmazásával. Ma az ilyes szükséglet a rangsori nehézségek miatt jórészt csak más intézményektől történő berendeléssel oldható meg. De semmiféle intézmény — személyzettel maga is szűkösen ellátva — sem osztatja be szívesen éppen használható embereit máshova. Így azután fontos pozíciókra nem tudnak az odavaló emberek eljutni, ez pedig elsősorban az intézményeket sujtja, rákényszerítve őket arra, hogy félmegoldásokkal elégedjenek meg. Az életbeléptendő rugékonnyabb kezelés az ilyen átcsoportosítást is megkönnyítené és sok fontos feladat megfelelő megoldását mozdítaná elő.

Ha különlegesen képzett szakemberekre számot tartunk, — aminthogy nagyon is szükségünk van rájuk, — akkor nem lehet tőlük megtagadni, hogy a különleges kiképzésre fordított tanulmányi, avagy szolgálati időt beszámítsuk nekik és az akkor teljesített nem könnyű munkát sem minősíthetjük ridegen előkészületnek. Lehetővé kell tehát tenni zökkenésnélküli átmenetüket végleges jellegű állásokba anyagi veszteség nélkül olyanformán, hogy egyetemi segédszolgálatuk vagy külföldi tanulmányuk alatt is az a nyugodt érzés tölthesse el őket, hogy ottani munkájuk ideje nem elveszett idő és jövőjükért nem kell aggódniok. Még egyszer hangsúlyozni kívánom: az előző szolgálatnak nemcsak a nyugdíj, de az előmenetel szempontjából való beszámításáról van szó. Ha vállalati állásba távozik az illető, öt éven felüli szolgálatnál valamelyes végkielégítés is méltányos volna. A törvényhatóságokat és közintézményeket pedig kötelezni kellene az államéhoz hasonló beszámításra. Ez különösen az orvosok szempontjából fontos. Az orvos kétségtelenül egyetemi klinikákon szerez szakjában legalaposabb képzést. A törvényhatósági egészségügyi intézmények azonban velük szemben a náluk szakorvosi éveiket eltöltöttüket részesítik előnyben, ami a magasabb egyetemi gyakorlatú klinikai segédszemélyzet későbbi elhelyezését nagyon károsan befolyásolja. Ezért törvényhozási úton a helyek bizonyos százalékát fenn kellene tartani az egyetemekről távozó segédszemélyzet részére és különösen az osztályvezető főorvosi állások betöltésénél volna kívánatos figyelembevételük.

Az előző egyetemi szolgálat beszámítása mellett azonban rendezendő maga a szolgálati viszony is. Roppantul szomorú állapot az, hogy ha a tanársegéd vagy adjunctus hosszú és súlyos betegségbe esik, nincs mód a megsegítésére, ha meghal, családjáról semmi gondoskodás nem történik. De éppen olyan szomorú, hogy a gyakornoki, a tanársegédi és az adjunctusi illetmények nem felelnek meg sem annak a készültségnek, amely elnyerésükhöz szükséges, sem annak a munkának, amellyel járnak. A gyakornok éveket tölt el a XI. fizetési osztályban, egy sorban a legalacsonyabb irodasegéd-tisztekkel és számtisztekkel, önállóságot követelő magas munkakörben, a tanársegédek javarésze éveken át dolgozik a hadnagyi rangnak, de nem fizetésnek megfelelő fokon, a miniszteri segédfogalmazóval, a számellenőrrel és irodatiszttel egy vonalban, az egyetemi ifjúság irányítására fontos munkakörben, de csak kisebbik részük jut föl a IX. fizetési osztályba. Őszülő adjunctusok a klinikák életében felelősségteljes vezető tevékenységben őrlődnek nagyobb részben a VIII., kisebb töredékük a VII. fizetési osztályban.

Még szomorúbb azonban a kép, amelyet az egyetemi munka megbecsüléséről és a tudományos segéd-személyzet mai helyzetéről nyerünk, ha egy pillantást vetünk a fizetéstelen alkalmazásokra. Egyetemünk bölcsészeti karán a 35 fizetéses állás mellett az 1938/39. évi almanach kimutatása szerint 34 fizetéstelen alkalmazott volt és további 16 fizetéstelen hely foglalkoztatott diplomással volt betöltve. Még sokkal megdöbbentőbbek ez állapotok az orvosi karon, ahol 119 díjas segéderővel szemben 418 díjta-

lan szerepel. (10 fizetések adjunctus mellett 6 fizetéstelen, 54 fizetéses tanársegéd mellett 141 fizetéstelen, 55 díjas gyakornok mellett 239 díjtalan és 32 megbízott gyakornok, aki még nem nyerte el az oklevelet. Amihez meg kell jegyeznem, hogy ebben az összeállításban az alkalmazottak nem címük, hanem díjazásuk szerint vannak felvéve.) Vagyis az orvoskari tudományos segédszemélyzet 78⁰/₀-a ingyenes szolgálatot teljesít, különösen a klinikákon sokszor éjszaka is nehéz, felelősségteljes munkát végezve.

Az orvosok érdekében legalább pályatársaik emeltek szót és kamaráik keresztül is vitték, hogy az egészségügyi intézmények nem alkalmazhatnak ingyen munkaerőt. Csak az egyetemi intézetek és klinikák, amelyek pedig nálunk igen fontos szerepet játszanak az egészségügyi szolgálatban — a vidéki egyetemek székhelyükön azt jórészt maguk látják el — kénytelenek megerőltető szolgálatukra az ifjúság munkáját ellenszolgáltatás nélkül igénybevenni. Amíg ez a szolgálat az előírt köteles gyakorlat keretében történik, természetes, hogy nem járhat díjazással, de még akkor is a szűkebb anyagi viszonyok közt élők kitűnőbbjeinek ezt ösztöndíjjal kellene megkönnyíteni. Ha az általános gyakorlatnak és a szakorvosi képzésnek fentebb javasolt összevonása megvalósítható volna, a két utolsó, kizárólag a szakorvosi képzésnek szentelt esztendőben a zászlósnak megfelelő illetmény volna a már végzett orvosoknak tiszteletdíjként folyósítandó.

Ezzel kapcsolatban azonban elengedhetetlen a segédszemélyzeti szolgálat egészének rendezése is. Külföldön ez szelvében megtörtént, az előmenetelt

szabályozták, a más státusokhoz való átmenet az egyetemi szolgálat teljes beszámításával történik és pl. Németországban azon kevesek részére, akik nem volnának más szolgálatba átvihetők, 10 évi szolgálat után biztosítva van a nyugdíjigény és meghatározott keretek között a felsőbb fizetési fokozatokba való előlépés is.

Az illetményeket illetőleg nem bocsátkozhatom részletekbe, csak azt a két szempontot tartom szükségesnek hangsúlyozni, hogy a rendes szolgálat kezdetének kitolása bármilyen várakozással vagy díjtalan alkalmazással — eltekintve a szakképzés megszerzéséhez kikötött, rendszeren az egy évet meg nem haladó időt — föltétlenül mellőzendő, az illetmények pedig a minisztériális tisztviselők, a katonatisztek és a bírói pálya illetményeihez alkalmazandók oly módon, hogy az egyetemi tudományos segédszemélyzet tagjai is ugyanazon életkorban ériék el az egyes fizetési osztályokat, amikor azt normális viszonyok közt az e pályákon működő évfolyamtársaik is elérik.

Az orvosoktól eltekintve az egyetemi tudományos segédszemélyzetnek mellékjövedelem szerzésére alig van alkalma. Szellemi szükségleteik, különösen kíváncsi külföldi utazásaik, pedig lényegesen nagyobb terheket rónak rájuk, mint más pályák alkalmazottaira.

Az egyetemek aránylag kisszámú személyzetet foglalkoztatnak. Rövidlátóan kicsinyes tehát őket takarékosági szempontokból kifejlődésükben megakadályozni, lendületüket és kedvüket elvenni s az élet nehéz gondjai alatt munkakedvüket megtörni és

gondolataik elevenségét korai kimerülésre ítélni. A nemzet haladása nem ezt kívánja, hiszen szellemi szintjének emelkedése, — amire nagyon nagy szükség van, — csakis játszi teremtkedvű elméktől várható.

De az egyetem is csak az oktatási szervezet megfelelő kiépítésével haladhat előre kötelességeinek hagyományos útján, ez pedig ma csak a tudományos segédszemélyzet ügyének megoldásával érhető el. Ezért választottam mai beszédem tárgyává ezt a kérdést, kiterjeszkedve néhány más bajra is, ami vele szervesen összefügg, az egyetem jövő élete szempontjából nem közömbös, de a jövő nemzedék fejlődése érdekében is hasonlóképen orvoslásra vár.

Kérem a Mindenhatót, engedje meg, hogy a viszonyok mielőbb úgy alakuljanak, hogy az érintett kérdések egyetemünk és ifjúságunk, nemzetünk és hazánk javára méltányosan és a jogos igényeket kielégítően megoldhatók legyenek.

Felelős kiadó : Dr. Domanovszky Sándor.

34.050. — K. M. Egyetemi Nyomda, Bpest. (F.: Thiering Richárd).

